

Бойко Вікторія Василівна,
аспірант кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків
e-mail: vikaboikovika3@mail.ru
ORCID 0000-0002-1748-2291

doi: 10.21564/2414–990x.136.92212
УДК 343.92:911.375.1

УРБАНІЗАЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Розглянуто питання урбанізації як об'єкта кримінологічного дослідження. Аналізується взаємозв'язок урбанізації з процесами, які відбуваються в Україні, розглядається її криміногенний аспект. Окреслено найбільш вагомі чинники урбанізації, що існують у міських сферах суспільного життя.

Ключові слова: урбанізація; міграція; насильницька злочинність; місто; урбанізаційні процеси.

Бойко В. В., аспірант кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна, г. Харків.
e-mail: vikaboikovika3@mail.ru ; ORCID 0000-0002-1748-2291

Урбанизация как объект криминологического исследования

Рассматриваются вопросы урбанизации как объекта криминологического исследования. Анализируется взаимосвязь урбанизации с процессами, которые возникают в Украине, рассматривается её криминогенный аспект. Обозначены наиболее существенные факторы урбанизации, имеющие место в городских сферах общественной жизни.

Ключевые слова: урбанизация; миграция; насильственная преступность; город; урбанизационные процессы.

Актуальність та постановка проблеми. Останнім часом в Україні відбуваються значні зміни в соціальній, економічній, політичній сфері. Однією з характерних особливостей українського суспільства є урбанізація. Однак зі швидким зростанням міст, збільшенням чисельності їх жителів стрімкими темпами йде занепад села, зростає рівень злочинності. Саме через це процеси урбанізації все частіше привертають до себе увагу науковців. Чимало чинників впливають на злочинність як в містах, так і в сільській місцевості, вона розвивається насамперед на тлі міграційних явищ. Зазначене актуалізує дослідження урбанізації та її впливу на злочинні прояви.

Аналіз досліджень і публікацій. У кримінології певні міркування стосовно питання урбанізації, його характеристики й значення для сучасного суспільства викладено у працях таких вітчизняних дослідників, як В. І. Шакун (V. Shakun) [1], Н. Терещенко (N. Tereschenko) [2], О. А. Баталов (O. Batalov) [3], Д. С. Бірюков (D. Biriukov) [4], І. Б. Медицький (I. Medyts'kuj) [5], В. В. Таболін (V. Tabolin) [6], М. А. Алфьоров (V. Vechers'kuj) [7]. Значним є внесок в обґрунтування і розвиток кримінологічної концепції зарубіжних учених, таких як Д. Бернард (D. Bernard), Дж. Енсе (Dzh. Ense), Д. Джей (D. Dzhei), Е. Гелнер (E. Helner), які розглядають сучасне суспільство як невіддільну частину урбанізаційної спільноти. Але їх розробки вже певною мірою застарілі, сьогодні науці бракує нових теоретичних праць у цій сфері.

Мета статті – розглянути поняття та сутність урбанізації як об'єкта кримінологічного дослідження, визначити роль урбанізаційних чинників на зростання злочинності.

Виклад основного матеріалу. Урбанізація (від лат. urbanus – міський, urbs – місто) – історичний процес швидкого зростання старих і появи нових міст та підвищення їхньої ролі в економічному і культурному житті суспільства. Бурхливе зростання міст, процес прискореної урбанізації – явище загальне. Майже третина всіх людей світу живе у містах [8, с. 474].

Уперше термін «урбанізація», як відомо, був використаний у 1867 р. в Іспанії для відображення процесів, пов'язаних з розселенням міських поселень, збільшенням кількості міст та зростання міського населення. У Радянському Союзі цей термін з'явився у 1957 р., частіше це поняття почало використовуватися радянськими вченими з кінця 60-х років ХХ ст. [9].

Як стверджують дослідники, ускладнення соціально-економічної структури населення, відсутність наукового обґрунтування критеріїв розміщення продуктивних сил і розселення, низка інших послідовних урбанізаційних негативних явищ спричинили необхідність вирішення проблеми регулювання процесу урбанізації [10, с. 144].

В. Шакун виділяє два аспекти у сучасному розумінні урбанізації:

- зростання міст та підвищення їх ролі у житті країни: тут термін відповідає поняттю «урбанізація», яке вказує на кількісне визначення;
- як культурно соціологічна, якісна концепція для визначення характерного культурного стану міського суспільства, міського «способу життя»; тут можна використати термін «урбанізм» як якісну концепцію.

Поєднавши два аспекти, учений вважає за необхідне виділити демографічний аспект, а саме: збільшення числа міського населення, зменшення чисельності сільського населення, зростання міст [1].

Процес урбанізації належить до найбільших за масштабом і найдинамічніших соціальних процесів. Важливою рисою сучасного етапу урбанізації в Україні є велика концентрація населення у великих і дуже великих містах.

Як відомо, місто – це населений пункт з розвинутою комунікацією та інфраструктурою, значний за розмірами, чисельністю, густотою населення, яке

зайняте переважно в неаграрних сферах діяльності [11, с. 243]. Про значення міста писав К. Маркс, указуючи, що саме існування міста як такого відрізняється від простої множини незалежних будинків. Тут ціле – це ціле, не просто сума своїх частин. Це своєрідний самостійний організм [12, с. 18].

Нині в Україні налічується три міста-мільйонери, у великих містах, за статистикою, на 2016 р. проживає 67,2 %, але цей показник зменшується. У 2015 р. у містах проживало майже 67,8 % [13]. Зменшення пов'язане з тим, що зараз у нашій країні переважає смертність над народжуваністю. Єдиного критерію, за яким населений пункт може отримати статус міста, у світі не існує. В Україні містом може вважатися населений пункт, у якому понад 10 тис. мешканців працездатного населення зайнято у несільськогосподарському виробництві [14], у США – понад 2,5 тис., у Російській Федерації – не менше 12 тис. осіб. Уже сьогодні у багатьох країнах світу, особливо економічно розвинених, частка міського населення становить 85–90 %. За прогнозами Комісії ООН з народонаселення, на початку XXI ст. у містах буде мешкати не менше 51 % усього населення земної кулі, тоді як 1970 р. частка міського населення становила лише 38,6 %. З'являються і зростають багатомільйонні міста-мегаполіси (Нью-Йорк, Лондон, Токіо, Москва), збільшується їх кількість, розміри та проблеми [14, с. 32].

Найбільш висока міграція населення в сільських населених пунктах, що мають стабільні транспортні зв'язки з великими міськими центрами. Відхід від села і пошук кращого життя в місті значної частини населення порушує традиційні родинні та сусідські зв'язки, послаблює дію соціального контролю сільської спільноти над особистістю, впливає на зміну орієнтації молодого покоління. Висока частка так званих потенційних мігрантів, тих, хто в найближчому майбутньому (після закінчення школи, служби в армії тощо) має намір переселитися в місто. Відчуваючи себе тимчасовими жителями, вони не прагнуть набути сільськогосподарську спеціальність, стають менш активні у виробничій і громадській діяльності, що негативно позначається на психологічній атмосфері та веде до підвищення рівня злочинності.

Умови ж великих міст є джерелом найрізноманітніших суперечностей, які виникають у процесі розвитку цього складного соціального організму. Здебільшого такі суперечності через певні обставини не отримують належного вирішення і переходять у форму гострого конфлікту. Такі конфлікти часто викликають зіткнення інтересів особистості із суспільними інтересами, внаслідок чого вчиняються правопорушення, а то й злочини.

Збільшення міського населення призводить до ускладнення взаємовідносин між різними верствами соціуму. Це також пояснюється неоднорідністю людей в освітньому, культурному, національному розвитку тощо [15].

Іншою обставиною є те, що місто має розгалужену структуру розважальних закладів, приваблюючи людей, які прагнуть відчутти себе вільними й спробувати всю красу міської насолоди. Морально не стійкі особистості сприймають лише негативний бік різних міських спокус, зміцнюючи свої антигромадські звички, тим більше, що в місті значно легше, ніж у сільській місцевості, знайти джерела нетрудових прибутків, значно легше знайти об'єкт злочинних

посягань, а потім уникають покарання. Поліції дуже важко розкрити злочини, які вчинили особи, приїхавши у місто з іншої місцевості. Такі люди не мають ні офіційного місця проживання, ні офіційної роботи, вони швидко зникають, як тільки обставини стають несприятливими. Як слушно зазначає В. І. Шакун, місто приваблює людей легкими грошима, які можна заробити, особливо в часи економічної кризи [16, с. 21]. Люди стали нестійкими до певних змін, суперечливих відображень об'єктивних соціальних явищ у свідомості людини. Кожен по-різному сприймає об'єктивні фактори, фокусуючи їх через призму своїх суб'єктивних поглядів, переконань і звичок. Навіть позитивні явища можуть сприйматися негативно і впливати на самого індивіда [17, с. 35].

У внутрішній українській міжрегіональній міграції протягом січня-грудня 2015 р., як і в попередні роки, найпривабливішими залишалися Київська (11 225), Харківська (4 981), Івано-Франківська області (1 901). Однак потенційний виклик національній безпеці формує вже не внутрішня міграція, а імміграція в контексті негативної демографічної динаміки природного скорочення чисельності українського населення. Наслідки урбанізації особливо відчутні в приміських населених пунктах. У них щорічно шляхом припливу і відтоку населення оновлюється близько 0,4 % жителів, що перетворює їх на «прохідні», заважає нормальній життєдіяльності, руйнує усталені контакти та зв'язки, зводить нанівець силу соціального контролю сільської громади [13].

Особливості злочинів у великих містах повною мірою розкриваються через вивчення вузлових пунктів взаємодії навколишнього середовища, негативних життєвих ситуацій та недоліків виховного процесу, з одного боку, і індивідуальних особливостей їх сприйняття, – з іншого.

Висновки та пропозиції. Урбанізація відбувається повсюди, але її темп, рушійна сила, наслідки в різних містах відрізняється. Це зумовлено неоднаковим рівнем соціального й економічного розвитку, різницею в чисельності та щільності населення. Сьогодні злочинність у великих містах являє собою досить складне соціальне явище, що набуває загрозливих розмірів. Основними причинами злочинності є: велика концентрація населення у великих і особливо великих містах, безробіття, спад виробництва, що призводить до низького матеріального забезпечення населення, міграційні процеси, в яких особи найбільше схильні за своїм соціально-психологічним станом до антисупільної поведінки.

Вплив урбанізаційних чинників на злочинність потребує подальшого вивчення.

Список літератури:

1. Шакун В. І. Урбанізація і злочинність: монографія / В. І. Шакун. – Київ : Укр. акад. внутр. справ, 1996. – 256 с.
2. Терещенко Н. Проблеми боротьби зі злочинністю і урбанізація / Н. Терещенко // Кримінологічні проблеми перехідного суспільства : зб. доп. учасників першої студ. кримінологічної конф. (м. Харків, 30 листопада–1 грудня 2010 р.). – Харків : Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2002. – С. 31–35.
3. Баталов О. А. Виклики урбанізації для національної безпеки України / О. А. Баталов // Вісник Нац. ун-ту «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – Харків. – 2014. – №1 (20). – С. 212–218.

4. Бірюков Д. С. Сучасні проблеми урбанізації в контексті національної безпеки України : аналіт. зап. [Електронний ресурс] / Д. С. Бірюков. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1165/>.
5. Медицький І. Б. Міграція і урбанізація в сучасному суспільстві та їх впливу на динаміку злочинності / І. Б. Медицький // Наше право : наук.-практ. журн. – 2003. – № 2. – С. 61–64.
6. Таболин В. В. Вопросы правового регулирования глобализирующейся урбанизации / В. В. Таболин // Юридическая наука как основа правового обеспечения инновационного развития России : сб. тез. докл. III Междунар. научно-практич. конференции, 28–29 нояб. 2011 г. / МГ-ЮА. – Москва, 2012. – С. 110–115.
7. Алфьоров М. А. Урбанізаційні процеси в Україні в 1945–1991 рр. / М. А. Алфьоров. – Донецьк : ТОВ «Сх. вид. дім», 2012. – 552 с.
8. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. – Київ : Наук. думка, 1970–1980. – Т. 10 – С. 474.
9. Балусева О. В. Урбанізаційні процеси: аналіз світових тенденцій / О. В. Балусева // Ефективність державного управління. – 2010 – № 23. – С. 210–220.
10. Транин А. А. Государственное регулирование урбанизации в развитых капиталистических странах (на материалах Франции) / А. А. Транин. – Москва : Наука, 1979. – С. 144.
11. Салій І. Українські міста: питання власності і муніципального управління : навч. посіб. / І. Салій – Київ : «ТОВ УВПК «Ексоб»», 2001. – 243 с.
12. Маркс К. Твори / К. Маркс, Ф. Энгельс. Економічні рукописи – Київ : Вид-во політ. літ-ри України, 1982. – С. 17–48.
13. Державна служба статистики України. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2016 р. [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
14. Экология города : учебник / под ред. Ф. В. Стольберга. – Киев : Либра, 2000 – С. 10.
15. Руссо Д. Благоустрій міста / Д. Руссо, Ж. Возей; пер. з франц. – Київ : Основи, 1995. – С. 32.
16. Кримінологічний аспект урбанізації : навч.-практ. посіб. / В. І. Шақун. – Київ : Укр. акад. внутр. справ, 1995. – С. 21.
17. Демографічна криза в Україні, її причини та наслідки: зб. матеріалів / Верховна Рада України. Комітет з питань національної безпеки і оборони. – Київ, 2003. – С. 40–45.

References:

1. Shakun, V.I. (1996). *Urbanizatsiia i zlochynnist'*. Kyiv: Ukr. akad. vnutr. sprav [in Ukrainian].
2. Tereschenko, N. (2010). *Problemy borot'by zi zlochynnistiu i urbanizatsiia* [Problems of combating crime and urbanization]. Proceedings from the Criminological problems of the transitional society (A collection of reports of participants of the first student's criminological conference), 31–35. Kharkiv [in Ukrainian].
3. Batalov, O.A. (2014). *Vyklyky urbanizatsii dlia natsional'noi bezpeky Ukrainy* [The challenges of urbanization for national security of Ukraine]. Proceeding from The National University «Law Academy of Ukraine named. Yaroslav The Wise». Herald of National University «Law Academy of Ukraine named after Yaroslav the Wise», 1, 20, 212–218. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
4. Biriukov, D.S. (2012). *Suchasni problemy urbanizatsiin v konteksti natsional'non bezpeky Ukrainy : analit. zap.* [Modern problems of urbanization in the context of national security of Ukraine analyte. app.]. *niss.gov.ua*. Retrieved from: <http://www.niss.gov.ua/articles/1165/> [in Ukrainian].
5. Medyts'kyj, I.B. (2003). *Mihratsiia i urbanizatsiia v suchasnomu suspil'stvi ta ikh vplyvu na dynamiku zlochynnosti* [Migration and urbanization in modern society and their influence on the dynamics of crime]. *Nashe pravo – Our right*, 2, 61–64 [in Ukrainian].
6. Tabolyn, V.V. (2012). *Voprosy pravovoho rehulyrovanyia hlobalyzyruuiu-schejsia urbanyzatsyy* [Legal regulation of globalized urbanization]. Proceeding from The collection of abstracts of III International scientific-practical conference «Legal science as the basis of legal provision of innovative development of Russia» (innovative information technologies: readings). Section of constitutional and municipal law (p. 110–115). Moscow [in Russian].
7. Alforov, M.A. (2012). *Urbanizatsijni protsesy v Ukraini v 1945–1991 rr.* [Urbanization processes in Ukraine 1945-1991 years]. *Donets'*, 552 [in Ukrainian].

8. Slovník ukraïnskoi movy: v 11 t. (1970–1980). Kyiv: Naukova dumka, Vol. 10 [in Ukrainian].
9. Baluieva, O.V. (2010). Urbanizatsijni protsessy: analiz svitovykh tendentsij [Urbanization processes: an analysis of global trends]. *Efektivnist' derzhavnoho upravlinnia – The Efficiency of public administration*, 23, 220 [in Ukrainian].
10. Tranin, A.A. (1979). Hosudarstvennoe rehulyrovanye urbanyzatsyy v raz-vytykh kapytalystycheskykh stranakh (na materyalakh Frantsyy) [State regulation of urbanization in the advanced capitalist countries (on materials of the French)]. Moscow: Nauka, 144 [in Russian].
11. Salij I. (2001). Ukrains'ki mista: pytannia vlasnosti i munitsypal'noho upravlinnia [Ukrainian cities: issues of ownership and municipal government]. Kyiv [in Ukrainian].
12. Marks, K., Enhel's F. (1982). Tvory. Ekonomichni rukopysy – Economic Manuscripts. Kyiv: Vyd-vo polit. lite-ry Ukrainy, 17–48 [in Ukrainian].
13. Chysel'nist' naiavnoho naseleння Ukrainy na 1 sichnia 2016 roku [Actual population of Ukraine on 1 January 2016]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. *ukrstat.gov.ua*. Retrieved from: www.ukrstat.gov.ua [in Ukrainian].
14. Stol'berh, F.V. (Ed.). (2000). Jekologija goroda. Kyiv: Lybra [in Ukrainian].
15. Russo, D. Vozej, Zh. (1995). Blahoustrii mista. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
16. Shakun, V.I. (1995). Kryminolohichnyj aspekt urbanizatsii [Criminological aspects of urbanization]. Kyiv: Ukr. akad. vnutr. sprav, 21 [in Ukrainian].
17. Demohrafichna kryza v Ukraini i'i' prychny ta naslidky: Zbirnyk materialiv. (2003). [The demographic crisis in Ukraine, its causes and consequences: A Sourcebook]. Kyiv, 40–45.

Boiko V. V., Postgraduate Student of the Department of Criminology and Penitentiary Law, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv.
e-mail: vikaboykovika3@mail.ru ; ORCID 0000-0002-1748-2291.

Urbanization as an object of criminological research

The article deals with the problem of urbanization as a factor that affects the crime in terms of political, military conflict and economic crisis.

One of the most urgent and complex issues of public life in Ukraine is the problem of a crime: a level, a structure, and a growth rate. All the information we get from official statistics from the Ministry of Internal Affairs of Ukraine and media indicates it. Even now changes in the dynamics and structure of crime occur, criminal situation in Ukraine is very complicated. A number of manifestations of deviant behavior, recession, deregulation of a financial system, shortage of money in the state treasury, political instability, low paying capacity – all of aforementioned issues go beyond the legal framework, and cause an emergence of various processes in the country, the effects of which then modern Ukrainian society feels.

The criminal situation becomes more complicated because of the consequences of a military conflict in the East of the country. The migration process, that emerged today in the middle of our country, is more of a criminal nature, rather than brings stability to the state. In the estimation of experts, the number of urban population has increased dramatically, and from this criminality arises. It is mostly connected with the fact that people do not have financial security that can be reliable due to employment or various assistance provided for by a state. Also, a factor that induces a person to commit an offense is non-emotional resistance to new relationships in the surrounding society, difference of interests, poor living conditions and struggle for survival in a hostile environment. A person is a body that constantly works, but when it reaches a peak of an emotional state, there comes a time for restarting of life's important landmarks, that has a nature of positive and negative direction. The choice of further ways of existence depends not only on internal human characteristics, but also on driving force, which exists around it, and is important.

This article defines the essence and meaning of urbanization and crime. The impact of this factor on people's lives, social relationships prevailing in cities where different socio-psychological relationships are concentrated.

Keywords: urbanization; migration; violent crime; city of Ukraine; urbanization processes.

Надійшла до редколегії 07.02.2017 р.